

Bánsági adatok Bartók-kutatáshoz

Immár negyedszázad telt el Bartók Béla halála óta. Ez alkalmat szolgáltat a hazai levéltárak s könyvtárak Bartók-anyagának felelevenítésére s az eddigi kutatási eredményeinek kiegészítésére.

A bánsági levéltárak iratai, elsősorban a temesvári állami levéltárban s a nagyszentmiklósi városi néptanácsnál őrzött anyakönyvek, a nagy zeneszerző családfájára, származására, gyermekkorára vetnek fényt.

A Bartók család *szihafői* előneve egy Gömör megyei falura utal, ahol Fényes Elek, a kiváló statisztikus, a XIX. század derekán megtalálta húsz kisenemesi család között a rokonokat. A Bánságba származott ág nemigen élt ezzel az előnévvel, az anyakönyvek is alig említik. Torontál vármegye közgyűlésén is csak 1844-ben hir-

1881	Béla	születés	1881	Béla	születés	1881	Béla	születés
1882	Béla	születés	1882	Béla	születés	1882	Béla	születés
1883	Béla	születés	1883	Béla	születés	1883	Béla	születés
1884	Béla	születés	1884	Béla	születés	1884	Béla	születés
1885	Béla	születés	1885	Béla	születés	1885	Béla	születés
1886	Béla	születés	1886	Béla	születés	1886	Béla	születés
1887	Béla	születés	1887	Béla	születés	1887	Béla	születés
1888	Béla	születés	1888	Béla	születés	1888	Béla	születés
1889	Béla	születés	1889	Béla	születés	1889	Béla	születés
1890	Béla	születés	1890	Béla	születés	1890	Béla	születés

Anyakönyvi bejegyzés Bartók Béla születéséről

dették ki egy Bartók nemesi levelét. Nem vitás, hogy a család az 1779 után újjáalakított bánsági vármegyékben működő értelmiségi és hivatalnoki réteghez tartozott, s életét egy oly területen élte le, ahol románok, magyarok, németek, szerbek élnek együtt.

A temesvári állami levéltárban őrzött nagyszentmiklósi halálozási anyakönyv bejegyzése szerint Bartók Béla nagyatyja, Bartók János Nagykikindáról származott, s minden bizonnyal 1818-ban született. Felesége, született Ronkovic Matild, Bánátokmlósról származott, és születési évüül 1825-öt fogadhatjuk el. A Ronkovicok társadalmilag ugyanazt a helyet foglalták el, mint a Bartók család. Ronkovic László például 1861-ben kisözi (Gottlob), Ronkovic Sándor pedig 1877—1878 körül nagyszentmiklósi jegyző.

Bartók Béla édesapja

házat jelölik meg. 1854. július 27-én következett Sarolta Hermina, a rövid idővel azelőtt intézővé („provizor“) előlépett Bartók János leánya. Lakhelyük immár Dávidháza, amely a múlt században Öregfaluhoz (Pustiniš) közel feküdt. Az újvári anyakönyv szerint a „koma“ Vidacs, a híres mezőgazdasági gépgyáros, a keresztanyai teendőket pedig Eördögh Józsefné, született Ronkovic Hermina, az uradalom ügyvédjének felesége látta el. Sarolta Hermina azonban már 1856. január 17-én elhunyt, s Újváron temették el. Néhány hónappal e fájdalmas veszteség előtt, 1855. november 19-én született Béla, a családnak világhírt szerzett zeneszerző atyja. Lakhelyük változatlanul Dávidháza, s atyja beosztása is ugyanaz. Hasonló a helyzet, midőn 1857. február 23-án Johanna Gizella, és 1858. október 28-án Géza születése örvendeztette meg a Bartók családot.

A kincstári uradalmi szolgálatot Bartók János később felváltja a nagyszentmiklósi gazdasági iskolával, ahol román, magyar, német és szerb földműveseket tanít magasabb művelési módszerekre.

A Nákó család alapítványaként 1799-ben létrehozott iskola 1855-ben teljesen feloszlott, s csak az 1863. november 30-i új alapítólevél keltette életre. A temesvári felekkönyvi lap szerint ekkor az iskola rendelkezésére bocsátottak mintegy 13 hektár földet is. Bartók Jánost a források előbb mint tanítót („docens“), majd mint igazgató-tanítót („dirigens docens“) említik.

A család életét beárnyékolja az elsőszülött Gyulának, aki már „szőlész“, 1868. február 27-én történt tragikus öngyilkossága. Atyja kilenc évvel élte túl fiát, s Nagyszentmiklóson 1877. január 21-én a rák áldozata lett. Utóda a fia, id. Bartók Béla lett, aki 1880-ban vette feleségül Voit Paula (szül. 1857) tanítónőt.

Az immár államilag segélyezett gazdasági magániskola új igazgatója marandó nevet szerzett magának az intézet vezetésében, melyben kívülre még két

Házasságuk nagy gyermekáldásban bővelkedett. Az általunk feikutatott anyakönyvek 1848 és 1858 között két fiú és négy leány születéséről tanúskodnak. Az első gyermek születéséről szóló bejegyzés egyelőre hiányzik, de húsz évvel később tragikus halála alkalmával Bánátkomlóst jelölik meg származási helyéül.

Csakhamar a család Újpecsre került. Bem bánsági hadjárata után 1849. május 29-én Nagyszentmiklóson az újjáalakult Torontál vármegye közgyűlése — amint erről a *Közöny* 143. száma hírt ad — Bartók Jánost megyei esküdtté választja. Két nappal később, május 31-én a bánátkomlói templomban keresztelik meg az újpecsi vármegyei esküdt Frederika Irma Ilona nevű leányát. Az anyakönyvbe nem jegyezték be születése pontos napját.

A következő bejegyzést szintén a temesvári levéltárban őrzött komlói anyakönyv tartalmazza. 1853. március 23-án jött a világra Mathild Ida, Bartók Jánosnak, a párdányi uradalom „officiális“-ának leánya. Lakhelyként a komlói 1. sz.

Bartók fiatalkori arcképe

„segédtanár“ és egy kertész működött. Negyedszázaddal 1888-ban bekövetkezett halála után Torontál megye monográfiája mint kiváló elméleti szakembert tartotta számon *Gazdasági Tanúgy* című folyóirata s két önálló kötete alapján, amelyekben gazdasági szakoktatással s a gazdaságírányítás kérdéseivel foglalkozik. Nagyszentmiklóson Schreyer Zoltán szívessége folytán betekinthettünk a *Nagyszentmiklósi Közlöny* című lap 1886—1887-es számaiba. Itt több érdekes szakcikket találtunk, melyek szintén id. Bartók Béla tollát dicsérik.

Az iskola azonban elég mostoha körülmények között működött, s a megszűnés veszélye is fenyegette, csak 1886-ban sikerült létét véglegesen biztosítani állami kezelésben, megfelelő százholdas gazdaság szervezésével. 1887-ben az említett lap híradása szerint véglegesítik, majd megkezdik az új építkezést. Egy régi épületet igazgatói lakássá alakítanak.

A nagyszentmiklósi városi néptanács őrizte anyakönyvben találjuk meg a világhírű zeneszerző születésére vonatkozó bejegyzést, teljes nevén: Béla Viktor János. Az első atyja, a másodikat keresztatyja, Schreyer Viktor „köz- és váltóügyvéd“, a harmadikat nagyatyja neve után kapta. Születése napjával március 25-ét jelölik meg. Az újszülött szíhfűi Bartók Bélának, a Nákó-féle földművesiskola igazgatójának és Voit Paulának fia, kik a 229. sz. házban laktak. Sem a nagyszentmiklósi városi levéltárból, sem a temesvári telekkönyvi iratokból nem lehetett e ház pontos helyét okmányszerűen megjelölni, azonban nem szenved kétséget, hogy ez valahol a gazdasági iskola területén állott. A mai Victor Babeş utca 100. sz. alatt emléktábla hirdeti az emlékezetes eseményt, sajnos, születését egy nappal korábbra, 1881. március 26-ra teszi. Néhány évvel ezelőtt itt emlékmúzeumot rendeztek be, amelyet most költöztetnek át a város központjában lévő múzeumba.

A rendelkezésünkre álló levéltári anyag betekintést enged néhány fontos családi eseménybe is.

Alig volt a kis Bartók Béla 4 éves, midőn 1885. január 13-án a nagymama 60 éves korában „szívhűdés“ következtében elhunyt. Néhány hónap múlva, 1885. június 11-én megszületett húga, teljes nevén Bartók Erzsébet Clementina Paula. A szülők lakhelyeként a földművesiskolát jelöli meg az anyakönyv.

Az utolsó anyakönyvi adat 1888. augusztus 4-ről kelt, s a zeneszerző atyja, id. Bartók Béla halálát jelzi, amit alig 32 éves korában „bronzkór—agyhűdés“ okozott. Egy évvel hamarabb a St. Radegund-i fürdőből még felüdülve érkezett haza s látott újra munkához.

A nagyszentmiklósi temetőben kiemelkedő helyen pihennek Bartók János és neje, két fiuk, Gyula és Béla, s néhány rokon.

Nagyszentmiklóson kísérletet tettünk Szőcs István tanár segítségével, hogy felkutassunk néhány újabb hiteles nyomot a kis Bartók Béla életéből. Sajnos,

a régi óvoda iratait, ahol atyja felügyelőbizottsági tag s egyik rokona, Bartók Sárolyta, ó ónő volt, nem találtuk meg. Az iskola, ahol édesanyja tanított s ahol a kis Bartók Béla a betűvetést tanulta, ma már nem létezik. Ott állt valahol a mai római katolikus templom mögött, s a század elején lebontották.

A helyi levéltárak gondos átkutatása valószínűleg újabb adatok feltárásához fog vezetni, s továbbviszi a Bartók-kutatást.

Gluck Jenő — Wetzler Éva

Bartók Béla a kolozsvári zenekritika tükrében

Az 1920-as esztendők elején Bartók egyre nagyobb súlyt helyezett előadói tevékenységére. Ebben minden bizonnyal szerepet játszottak az első világháború viharos eseményeit követő válságos körülmények is, hiszen még 1926-ban is utal Buşuŷiához, belényesi ismerőséhez írt levelében arra, hogy anyagi nehézségei miatt kénytelen továbbra is hangversenyezni.

Bécs és Berlin kivételével külföldön úgyszólván alig ismerték Bartókot, mások és saját műveinek hivatott, ihletett tolmácsolóját. 1922 az első nagy európai — londoni és párizsi — előadásikerek éve. Ekkor kerül sor első romániai hangversenykörútjára is, melynek rendezésével Rezik Károly fáradozott. Későbbi hangversenyeinek szervezésével Romulus Orchiş, az Újságírószervezet, a Román Zeneszerzők Társasága, illetőleg a Bartókot képviselő hangversenyiroda foglalkozott. E körutak során egész sor romániai városban megfordult, így jutott el Bukaresttől Nagyváradig, Lugostól Sepsiszentgyörgyig, Szászsebestől Máramarosszigetig.

Kolozsvárt 1922 és 1933 között nyolc alkalommal lépett fel Bartók: az első évben négyszer, később egy-egy hangversenyen (1924, 1926, 1927, 1933). Kolozsvári szerepléseinek magas száma csak akkor tűnik fel, ha meggondoljuk, hogy ezt (budapesti szerepléseit nem számítva) mindössze bécsi, londoni és berlini fellépései lépik túl. Amszterdam, Róma, Zürich is kevesebbszer látta őt vendégül. A harmincas évek második felében többször vetődött fel újabb hangverseny terve. Még 1939—40-ben is foglalkoztatta ilyen gondolat, az akkori politikai viszonyok miatt azonban ezt már nem lehetett megvalósítani.

Amikor Bartókban felmerült az első romániai hangversenykörút ötlete, Emil Isachoz fordult engedélyért, aki akkor a művészeti életet irányította. Így került sor 1922 februárjában Bartók első kolozsvári hangversenyeire. Ez alkalommal egy zenekari műve is elhangzott (Két arckép) Rezik Károly vezényletével, néhány dalát pedig Farkas Béla adta elő a szerző zongorakisé-

Bartók Béla
(kolozsvári felvétel, 1927)

retével. Utolsó kolozsvári hangversenyén Waldbauer Imrével kamarazene-műveket tűztek műsorra; Waldbauer váratlan betegsége folytán azonban ez a hangverseny is szölcéstité alakult, mint legtöbb itteni fellépése.

E hangversenyek műsorát — mint általában — Bartók messzemenő gonddal állította össze. Műsorpolitikája azt a vezérelvét tükrözte már első hangversenyei alkalmával is, melyet később egy Octavian Beuhoz írott levelében fogalmazott meg: a népek testvérré válásának gondolatát. Saját művei mellett az európai zenekultúra legnagyobbjai: Bach, Mozart, Beethoven, Brahms, Chopin, Liszt, Debussy alkotásait tolmácsolta elmélyedő, lényegét feltáró s e nagy alkotóknak kijáró tisztelettel. Felújított már-már feledésbe merült szerzők műveiből (Domenico Scarlatti, Couperin, Della Ciaja), s odaadással népszerűsítette nagy harcostársának, Kodály Zoltánnak zongoraműveit.

Saját műveiből, említett zenekari darabja mellett, dalok (Négy régi székelypédal) s elsősorban zongoraművek hangzottak el, egyesek több alkalommal is. E művek részben a magyar, részben a román vagy szlovák népzeneben gyökereznek, s közvetlenül szolgálták egymás művészetének megismerését, megbecsülését (Tizenöt magyar parasztdal, Gyermekeknek, Improvizációk magyar parasztdalokra, Két román tánc, Román népi táncok, Román karácsonyi énekek, Este a székeleyknél, Medvetánc, Három burleszk, Szvit), mások ízelítőt nyújtottak az első szintézisre törekvő, nagyobb műfajokat is igénybe vevő műveiből (Allegro barbaro, Szonatina, Szvit, Szonáta).

A műsorok ilyenén való összeállítása egyrészt közel hozta a zenei fejlődés múltjának időtálló értékeit, másrészt megismertette a közönséget kora modern műveivel. Az előadó Bartók révén a közönség közelebb jutott a zeneszerző Bartókhoz, s rajta keresztül a XX. század zeneművészetéhez. Ugyanakkor a hallgatóságnak meg kellett látnia Bartóknak, az embernek is néhány markánsan kirajzolódó jellemvonását. Betekintést nyerhettek az európai zenei életbe, századunk zenei nyelvezetének kialakulási folyamatába. Bartók megjelenése, akárcsak Enescué vagy Dohnányié, jelentős mértékben emelte a város zenei életének színvonalát, műsorpolitikája pedig hathatósan mozdította elő a testvériség eszméjének térhódítását.

Kolozsvári hangversenyeinek sajtóvisszhangját olvasva és válogatva, meglepő, mennyire egyöntetű tisztelettel, sőt hódolattal szólnak róla, műveiről, előadóművészetéről. Adjuk hát át a szót néhány kolozsvári zenekritikusnak.

Benkő András

1.

Infrațirea, 1922. március 3.

...Majdnem minden művének dallamvilága tartalmas, a népzene egészséges forrásaiban gyökeredzik, s ez olyan üdéséget kölcsönöz darabjainak, amelyhez hasonlót csak Griegnél s egyes orosz zeneszerzőknél találtunk. Bartók tökéletesen ismeri a modern zenét, elsősorban a franciát, mely szemmel láthatóan hatással volt rá. Ízlésesen, sőt merészen alkalmazza eljárásait, de túlzások nélkül. A mértéktartásnak ez a csodálatos foka jellemezte, olyannyira, hogy második hangversenyén lebilincselően szólaltatott meg néhány Debussy-prelűdöt. (...) S bármennyire különösnek tűnik is, Bartók zenéjénél minduntalan Bach muzsikájára gondoltam, Bachéra, a XVIII. századi clavecinistákéra, mert modern eszközeivel Bartók ugyanúgy szereti a tiszta, finom ívekbe, arabeszkekbe hajló polifóniát, mintegy a zene geometriai felfogását tükrözve. Zenéjének logikájával, belső rendjével kielégíti az értelmet s ugyanakkor az érzelmeket is törekeny, őszinte, a természet illataira emlékeztető dallamaival.

George Oprescu

2.

Keleti Újság, 1922. március 3.

Bartók modern társaitól főleg egy dologban különbözik, éspedig előnyére. Sokat tanulmányozta a népzene, és ennek őseréből merítve, a nép, a természet naív hangulatain keresztül szűri át a maga műzenéjét. (...) Nem

sablonos, 4 nyolcados ritmusokban írja meg Bartók a maga hangulatképeit, hanem szabadon csapongó, minden lekötöttség és nyűg alól felszabadult szabálytalan ütemekben, amelyek azonban zseniális intuícióval éreztetik a magyar zene szívdobbanását, s bevilágítanak a magyar lélek hangulatváltozásainak minden zugába. A kolozsvári hangversenyén hallott Este a székelyeknél című kis zeneképét fölé kell helyeznünk hangulatfestés és zseniálisan átértett népszyche ábrázolás szempontjából mindannak, amit e téren magyar zeneszerző alkotott. Az ugyancsak itt hallott Allegro barbaro és az egyik román táncban már sok az akusztikai kísérletezés. A disszonanciák éles halmozása itt-ott már túlnő az átlagos zenei fül által való elviselhetőség keretein.

Bródy Miklós

3.

Pásztortűz, 1922. I. 250.

Hosszú, változatos műsorán véges-végig kísértett zenéjének két fő jellemvonása: a primitív-diatonikus hangmenetek iránti előszeretete és csillogó frazeológiája. (...) Technikája káprázatos, és meglepő az ereje, amivel a zongorát járma alá hajtja egyénien kialakított kéztartással, ujjazattal, egy ízig-vérig sajátos mechanizálással, ami nélkül, úgy képzeljük, sok lekopnék varázsából.

Mannsberg Arved

4.

Pásztortűz, 1922. II. 573.

Bartók Béla zenéje — valójában visszatérés minden zene eredeti forrásához: a népi zenéhez. Természetesen ez a megállapítás nem érinti azt a szépséges technikai készséget, amellyel az egyébként teljesen leegyszerűsített, az érzés szárnyalását szabadon, minden formai különbség nélkül követő dal-
lamok, nagyon sokszor dallamfoszlányok ki vannak dolgozva. Ez alatt a mesteri feldolgozás alatt azonban mindig megvan az igen egyszerű s éppen ezért igen értékes és igen mély mag, ami mindig igaz emberi érzést, hangulatot vagy élményt fejez ki.

Első hallásra, egyszeri hallásra a Bartók szerzeményeinek felfogása és befogadása nem sikerül. Ehhez s ez által a teljes élvezetet adó átélésükhöz tanulmányozás szükséges. Ez azonban értékükből, belső szépségükből semmit le nem von. Inkább fokozza azokat.

N. P.

5.

Napkelet, 1922. 197—199.

Leül a zongorához, megsimogatja s megindul a hangáradat. A zongora szárnyán elvisz bennünket a parasztokhoz, kik véres verejtékkel törik a földet, hogy nekünk, koncertlátogató közönségnek kenyere legyen. Bevisz a viskójába, s megpendíti a paraszt lelkének húrját. Közben lerajzolja arcvonásainak barázdáit, a szobát, a tollfosztó öreg asszonyokat vagy a rokka mellett ülő menyecskéket, az udvart, a muskátlis kertet, a paraszt örömet-bánatát, boldogságát és boldogtalanságát, faji és emberi mivoltát egyszer úgy, mint impresszionista, másszor úgy, mint expresszionista, de legtöbbször, mint kubista (...) De bármilyen izmussal tárja elénk a zenei képet, képe mindig tiszta, világos s úgy hangulatra, mint formára nézve egy-
séges és tökéletes.

Delly Szabó Géza

Pásztortűz, 1924. I. 373—376.
valamint cédula-anyag a családi hagyatékban

Bartók Béla munkássága nemcsak a múltban gyökerezik, s nem csupán elődei példájából meríti igazolását. Az ő művészete főképpen a ma élő, természeti valóságában létező népköltészetre támaszkodik: onnan veszi költői impresszióit, ott találta meg eredeti felfogásainak indítékait. Ez a népköltészet bátorítja, emeli, gazdagítja, de ugyanakkor önkéntelenül is köti és mérsékli, s újításainak természetes mértékéül szolgál. (...) Hivatalos zeneköltőink eddig a magyar népi zenét lenézték, vagy csupán kuriózumnak tekintették. Ő az első igazi nagy tehetség, aki benső megértéssel foglalkozott vele, s fajiságának teljes szeretetével magához ölelte. Valóban: csak a legnagyobb elfogultság vagy gyűlölet teheti, hogy őt és művészetét akár faji: tehát nemzeti érzésében, akár erkölcsi: tehát általános emberi gondolkodásában dekadensnek vagy destruktívnak mondja. (...) Népzenei kutatásainak legnagyobb jelentősége mégis abban van, hogy ezen az úton emelkedett ki művészete a fajiság szűk köréből, s lett általános emberivé. (...) Őszintén megvallom, hogy míg tökéletes előadásban nem hallottam, kezdődő, forrongásban levő művészetnek tűnt fel. Azokat a halmozott disszonanciákat úgy éreztem, mintha kísérleteznék valaki, próbálgatná a zenei hallás természeti lehetőségeit. Most már tudom, hogy apró zongoradarabjai teljes, végérvényes alkotások. Ebből azt következtettem, hogy ilyeneknek kell lenniök a nagyoknak is, de míg azokat is nem hallom, tiszta képet róluk nem alkothatok.

Seprődi János

7.

Pásztortűz, 1922. I. 249.

Valahogy úgy érzem, hogy Bartók Béla méltatásával nem szabad, nem is lehet a nagyságát, művészetét és értékét kifejező hangzatos jelzőkkel dobálózni. Nem szabad és nem is lehet, — mert ez az ember maga a megtestesült végtelen szerénység.

Pálos István

8.

Újság, 1926. február 26.

Bartók Béla játszott. Nem lehet szavakkal körüllapogatni, mondatokkal mérni, jelzőkkel visszaadni nagyon-nagyon mélyről sarjadzó művészetét. Magyarázni próbálni muzsikáját avagy előadóművészetét, meddő szöcséplés. Bartókot hallani kell, látni kell, érezni kell; a koncertterem széksorainak százain át is intenzíven egyszerű szuggesztív erejében: igen ez az igazi művészet, olyan természetes és egyszerű, mint egy kibuggyanó könnycsepp, vagy föl-trillázó ezüstkacaqás.

De nemcsak művész: munkás is. Bányász, aki fáradságos utakon át keresi, találja meg ósarányát; harangjáték-mester, aki apró, primitív-szavú csengety-tyűkből építi fel hatalmas művi orchesterét.

Az alkotó és interpretátor kiforrott, szédületesen precíz és tudatosan higgadt; ezerféle skálát is egy kéznyújtással átfogó egyénisége mégis oly egyszerű, mint egy székelly vagy román népdal frissensarjadt motívuma.

— j. —

Új Kelet, 1927. február 22.

Az olasz szerzők frissen ható líraisága mellett az igazi élmény erejével hatott a Beethoven-szonáta (*Asz-dúr*, op. 26.) megdöbbentő mélységeinek igaz revellálása, amelyben egész valójában mutatkozott meg a német zenezseni egész érzésvilága. A templomi áhítattal figyelő közönség hosszantartó meleg ünneplésben részesítette Bartók Bélát, aki műsora második részében Kodály- és Bartók-műveket adott elő, főleg népdalokat. A forma-kötöttség alól felszabadított, teljesen sematizált darabok — őszintén meg kell mondanunk — nem találták meg az utat a közönség lelkéhez. Pregnáns módon nyilatkozott meg az, hogy a közönség szélesebb rétegei még nem találták meg a kontaktust az egész modern művészeti irányzattal. Annál lelkesebben zúgott fel a taps Chopin *Scherzo*jának üde, friss interpretálása után.

(k. r.)

Ellenzék, 1927. február 22.

A gyönyörűen előadott Beethoven-szonáta mellett a régi olasz zene töltötte be a műsor első felét, melynek tiszta formaszépségét valami különös, naiv odaadással mintázta előttünk sugárzóan tökéletessé Bartók. A Marcello Benedetto szonátájának üde szépségei ebben az előadásban valósággal Mozart-i magasságba emelkedtek. Különös dolog, hogy Bartók, aki ma a régi zenei formáknak kétségtelenül egyik legforradalmibb szétverője, milyen rendkívüli szeretettel viselkedik a szigorúan kötött formájú korok zenéje iránt. Alig ad koncertet, hogy legalább Scarlattti és valamelyik régi francia ne szerepeljen a műsorán. Talán azt az összeköttetést akarja éreztetni velünk, amely mai stílusának kontrapunktikája és a Bach-előtti olaszok többszólamú stílusa között kétségtelenül megállapítható.

A tegnap előadott kis zongoradarabjai ugyanis, melyek természetesen alig adhatnak fogalmat a nagyszabású teremtő Bartókról, akit ma az európai zene egyik legkiválóbb és legeredetibb egyéniségének tartanak, egy új stílus urának mutatják őt be előttünk. Ez a stílus különösen a Szabadban sorozat darabjaiban szigorúan polifonikus, kontrapunktikus alapon áll, s amíg régi darabjainál a formai tömörség hordozója a melódiából kifejlesztett harmonikus szerkezet volt, addig a mostani újdonságoknál a koncentráció alapja maga a melodikus struktúra, a szigorú többszólamúság. Ennek a polifóniának szigorúan merev rendszere nem ismeri a bágyadt érzelgősséget, a dekadens szentimentalizmust s a nép melódiáit nem bőbeszédű ömlengésekkel, hanem acélos fegyelmezettségben adja vissza. Bartók a régi magyar népdal segítségével egy új, zárt, szigorú dallamformát alkotott magának, teljesen új kontrapunktikával és forradalmian új harmonizálással.

L (Lakatos Imre)

Keleti Újság, 1927. február 22.

Bartók Béla minden évben ellátogat hozzánk s a kolozsvári közönség a zsenit megillető hódolattal fogadja. Bartók nemcsak zeneszerzés terén szerzett magának maradandó érdemeket, de a reprodukáló művészetben is olyan kivételes hely illeti meg tömör, férfias és a zene belső lényegét vakítóan megvilágító előadását, amely már magában is a legérdekesebb zenei eseményt jelenti. Egyesült benne az alkotó, ösztönös művész, a tüneményes virtuózzal. (...) Ismét kitűnt, hogy Bartók-darabot teljes hivatottsággal csakis Bartók tud ma előadni. A hangszínek és a rit-

musoknak tagoltsága teljes érvényűvé vált s a részletek művészi szépségei egy tökéletesen zárt formában egyesültek. Bartóknak új darabjait, a népies elemekből felépített témákat a tömörségnek és az erőnek szinte robusztus egyszerűsége jellemzi.

— es

12.

Keleti Újság, 1933. december 17.

A kolozsvári Bartók-est két nagy élménnyel ajándékozta meg a közönséget. A megismerés nagyszerű pillanatai voltak ezek, amikor egyszerre fogadta be a lélek az alkotót az előadóművésszel. (...) Csak most, ennek az estnek átlelkésültsége alatt éreztük meg minden kételytől megtisztultan, hogy Bartók a magyar nemzeti géniusznak éppen olyan küldöttje, mint Vörösmarty, Petőfi, Arany, vagy Ady Endre. A legmélyebb nemzeti televényből, a néplélek mélységeiből hozta világra a magyar zenei lélek titkainak szépségeit.

A zeneköltőn kívül ismétetlen gyönyörködhetünk Bartók nagy és ihletett előadóművészetében. Valami egészen különös, tüneményeszerű és hihetetlen volt ez. Hihetetlen és tüneményeszerű, hogy ez a törekeny és szinte légiiesen kifinomult fizikum, amely testiségén keresztül is inkább egy nagy lélek kivételes benső életének hordozója, hogyan tud olyan hatalmas, viharzó szenvedélyeket megszólaltatni instrumentumán. Előadásának voltak részei, ahol a dinamikai fokozások szinte nem is férfias, hanem egyenesen barbár erővel nyilvánultak meg. Bartók billentésének olyan árnyalati gazdagsága van, amilyenre kevés hasonlót tudunk felhozni. Erő és gyengédség, mennydörgő robaj és sejtelmeszerű halkság széles, nagyon széles skáláiba az érzelemnek minden árnyalatát felöleli billentésének és „bartóki” technikájának dúsgazdag kifejező szépsége.

(k. l.)

A szemelvények Benkő Andrásnak és Lakatos Istvánnak a Kritérium Könyvkiadónál megjelenő kötetéből valók.

Barabás Miklós kiadatlan levele

Márkosfalva Kovászna megye Művelődés- és Művészetügyi Bizottságának támogatásával szobrot állított Barabás Miklós festőművésznek születése 160. évfordulója alkalmából. A művész Hunyadi László vésője alól lép akaraterőt, önbizalmat sugárzóan a minden idők emberi értékeit megbecsülő ma társadalma elé.

A művész emlékeit egy eddig ki nem adott levél nyomán szeretném emberközébe hozni, melyet 1888-ban írt Bakk Endrénének. Genealógiai adatainak hiányos ismereteit magyarázva a művész levelében keserves gyermekkorát és Háromszékkal való kapcsolatait írja le leplezetlen nyíltsággal. Bár a művész tevékenységét életében és halála után is sokan méltatták, sajátkezü levele mégis érdekes életrajzi dokumentum. A művészi tehetség és akaraterő nagyságát mi sem igazolja jobban, mint kora társadalmának viszonyai, amikor a bécsi importművészet alig engedte hazai művészek érvényesülését. Hazai iskolák sem voltak, ahol fejleszthette volna képességeit, de — levele alapján — ahhoz anyagi lehetősége sem lett volna. Tehetségével jeleskedett Bukarestben, Rómában, Nápolyban, Firenzében és más nyugat-európai városokban. Művészetét a népen és a természetén kívül költők is ihlették. Ion Heliade Rădulescu Mihai Ada című hőskölteménye ihlette Barabás Miklóst Mihai Viteazul álma című kompozíciójának elkészítésére. A művész egyik kompozíciója viszont Petőfi Sándort ihlette a Vándorélet megírására.

Szinte a XIX. századot átfogó művészi tevékenysége alatt megfesti kora minden kimagasló személyiségének arcképét: ezeket pontosság és mély eszté-

tikai érzéken alapuló finom kidolgozás jellemezte. Az öltözeteknek és azok színeinek megválasztásával is a személyiség kiemelésére törekedett. Különösen női portréknál alkalmazta utolérhetetlen hatással a test szépségeinek kiemelésére a fehér színt (Bittóné 1874). Arcképeken kívül életképeket örökít meg ecsetével. Életképei kora társadalmi valóságában gyökereznek, népi jellegűek: Virágáros leánya, Utcaspró fiú (1843—1848).

Barabás Miklóst képességeinek elismeréseként 1836-ban a Magyar Tudományos Akadémia tagjává választják. Művészetének termékenységre jellemző, hogy 1878-ban önálló kiállításon több mint 1000 képpel szerepel. Alkotó tevékenységben gazdag élete 1898. február 12-én örökre lezárul, de tovább él friss színeivel a ma emberét is bámulatba ejtő művészete. Joggal állította róla Reviczky Gyula:

Neved mellett a jövőben majd az áll,
Hogy úttörő az elsők közt valál.

A művész most közreadott levele Bakk Endre magánlevéltárának néhány darabjával került tulajdonomba. Négy darab 20 × 25 cm nagyságú, kettőbe hajtott iven 16 kézzel beírt oldal. A szöveget mai helyesírással adjuk közre.

Bakk Pál

Nagy tisztelendő Úr!

Köszönöm szíves megemlékezését és a Márkosfalvi Barabás család iránti érdeklődését; nagyon sajnálom, hogy a sors szeszélyei megfosztottak annak lehetőségétől, hogy az egész család múltjáról és leszármazásáról bővebb felvilágosításokkal szolgáljak.

Édes Atyám Insurrectionális főhadnagy korában úgy megszokta volt a csupán dőzsölést, tivornyázást, ivást, hogy édesanyám, Dálnoki Gaál Terézia (mint hallottam) hat hetős vagy hat hónapos koromban engem karjára véve hazament édes Atyjához, Dálnoki Gaál Istvánhoz, azon határozott szándékkal, hogy többé férjéhez vissza ne menjen. Az elválás megtörtént, atyám arra egy vagy két évre megházasodott. Én édesanyámmal együtt nagyatyámnál, Gaál Istvánnál voltam és már 4-ik évemben a falusi iskolába jártam, télben ölbe vitt a béres Bogyó Antal, hogy a hóban meg ne rekedjek, vagy egy falusi kutya fel ne faljon.

1810. febr. 22-én születtem, de ápril. 10-én lettem megkeresztelve.

1816-ban aug. végén N. Enyedre vittek iskolába, hogy azon évben még Gaál Miklós bátyám, édesanyám fivére mellett szokjam meg N. Enyeden. Ezután két évig Baczkamadarasi Kiss Sámuel tanítványa voltam, ki atyai jósággal volt irántam, és maradt is, amíg élt.

Édes Anyám 7 éves koromban férjhezment Dálnoki Szabó Antalhoz, nem akart nagyon férjhez menni; de annyiszor hányták szemére, hogy miért nem maradt férjénél, hogy tovább ki nem állhatta, emlékszem egyszer, hogy anyám úgy elkeseredett, miszerint egy kis batyuba kötve a legszükségesebbet, engem kezemenél fogott, és keserves sírás közt elmentünk egy rokonunkhoz, de többen közbevetették magukat és kibékítették.

A Canikulákra rendszeren nagyatyámhoz mentem, félve a mindenütt lévő mostoháktól.

10 éves koromban elküldtek az édesatyámhoz, ki Feltorján lakott, hogy ő is segíyezzen, két hétig ott voltam, nem mondhatom, hogy többé visszavágyódtam volna oda. Ekkor adott atyám 10 váltó forintot.

12 éves koromban, miután elvittek Enyedre, azt írta Nagyatyám, hogy elbírrom a csészét, ő többet egy frtot sem ad. Ezt atyám meghallotta és írt Nagyatyámnak, hogy ő nem tűri, hogy fia szolga legyen, felít ő, felít Nagyatyám fizesse,

mert eleget kiperelt tőle gyermektartásra. Édes Atyám el is küldött ekkor 20 ezüst frtot N. Enyedre, de Nagyatyám soha többé egy frtot sem adott. Azon télen édesatyám meghalt 1822-ben, így én atyámtól, anyámtól a mostohák által, nagyatyámtól az ángyom, Gaál Miklós neje által kituratván, nyári fériákra is idegenekhez mentem, és nem Háromszékre.

Ezeket itt részletezni, életrajzom részletei nem idetartozván, nincs helyem, csak annyiban említettem fel, hogy édes Atyámat egyszer láttam 10 éves koromban — 12 éves koromon innen, Háromszéken is csak 17 éves koromban nyáron voltam két hétig édesanyám látogatására, azután 1833-ban Bukarestből jövet látogattam meg édesanyámat vagy két hétre, azután 1837-ben mentem az Előpataki fürdőre két hétre, mikor onnan megint két hétre édesanyámhoz mentem, mint két utolsó esetben édesanyámhoz szálltam; mert háripia anyósa már nem élt.

Otthonom így sehol sem volt a sok mostoha miatt.

12 éves koromon innen kaptam azt a 20 frtot, mit atyám küldött. 15 éves koromban kaptam 15 frtot Váltóban (= 6 f. ezüstben), melyet nagyanyám (édesanyám anyja) párnája alatt rejtegetett, hogy nekem, mikor Deák lettem, legyen reverendára valóm; azután Édesanyám 1829-ben gyolcsos tótok által küldött Bécsbe (mikor ott az akadémiába jártam) 4 ezüst frtot.

Azófa Háromszéket nem láttam; tehát oly keveset érintkeztem a Barabás családdal, hogy én azok összes leszármazásukról nem sokat tudok. Lázár Dávid királybíró beszélte nekem, hogy annak tudomására jutott, miszerént édesatyám 1822-ben, mikor a 20 frtot küldte, úgy látszik, átlátva, hogy én vagyok elsőszülött fia, és hogy irántam helytelenül viselkedett addig, érezve utolsó óráját, egy csomag iratot lepecsételve elküldött egy torjai embertől Lázár Dávidhoz, hogy azt őrizze meg, és ha nagykorú leszek, adja át nekem, de mostohaanyám utána küldött két embert atyám küldöncének és elvettette tőle az iratokat — azon éjjel édesatyám meghalt. Így én semmiféle iratoknak vagy okmányoknak birtokába nem jutottam; ezeket csak azért hoztam fel, in longum et latum, hogy megértheővé tegyem azt, miszerént 12 éves koromtól kezdve, úgyszólván vándorbottal kezemben Háromszéktől távol, inkább csak egy-egy levéllel érintkeztem háromszékiekkel; sőt hat hetős vagy 6 hónapos koromtól fogva, egyszer-kétszer inkább találkoztam, mint társalogtam Barabásokkal. Csak később, miután ambíciómól is sarkallva, szorgalmam és takarékságom által sikerült magannak módot, állást, tekintélyt szerezni, lettem a rokonok által saját érdekükben felkeresve sat. sat.

Így én az egész rokonság genealógiájához sok adattal nem szolgálhatok.

Hanem mégis, ami az én emlékezetem szerénti, Nagyatyámtól leszármazást illeti, azt hiszem, hogy sokkal jobban vagyok tájékozva, mint Barabás Dani öcsém, ki a leszármazást összeállította, és amit veres tentával és pennával elválasztottam, azt egészen helytelennek kell mondanom, mit én tudok, az a következőkből áll. Nagyatyám, úgy tudom, Barabás János volt, és neje Bárdy Krisztina (ennek egyik szeme kék volt, másik sötétbarna, ez, mikor ismertem, Izsák bátyámnál lakott Márkosfalván, édesanyámnak nagy ellensége volt, egyszer édesanyám mondta: „nézd meg, mikor Márkosfalvára mész, azt mondja a példabeszéd, hogy a szeme sem áll jól“, én megnéztem és úgy találtam, mint fennebb írást).

Kik voltak nagyatyám testvérei, azt nem tudom, de úgy gondolom, hogy Barabás Sándor édesatyja kellett, hogy legyen; mert B. J. bátyám közeli rokonunk volt, tőszomszédságban jutott volt nekem osztályrészüül egy üres belső telek Márkosfalván, mikor 837-ben meglátogattam, akkor olyan 60 éves forma agglegény volt.

Édesatyám, Barabás János volt az insurrectionális főhadnagy, és ha Barabás Izsák bátyám 1773-ban született, akkor édesatyám születési éve 1773 és 1780 közt

kellett hogy legyen, mert úgy hiszem, hogy egy nővérük köztük született — sohasem hallottam, hogy többen lettek volna testvérek mint Izsák — Rozália — János.

Ezen sorrendben voltak, Izsák volt legvénebb, Édesatyám, János legifjabb. Édesatyám házassága 1806 vagy 807 körül lehetett, mert előttem lett volna még egy fia, ha édesanyám egy sütés alkalmával a bévető lapát nyelével hasát meg nem döfte volna, ki ennél fogva nagyon ideje előtt jött a világra, én pedig 1810-ben születtem, mint már előbb írtam.

Mint testvéreim vannak felemlítve 1-ször János sz. 1787-ben torjai lakos, neje Barabás Amália, Cop. 1847-ben. Ez elég vén legény lehetett, mikor megházasodott, 60 éves korában, nagy bátorsága volt megházasodni, én ennek hírét soha nem hallottam sem Torján, sem Márkosfalván. Torjai lakos nem volt.

Édesatyámmal annyiban nem téveszthető össze, mert ennek első neje édesanyám volt és 1780 körül kellett, hogy szülessék; mert 787-ben született, sem nem házasodhatott 1805—6 körül, mint 18 éves fiú, sem főhadnagy nem lehetett — sem félmostoha fivérem, mert ez is már nem élt 1848-ban.

2-szor Rozália nővérem van felhozva, ki született 1791-ben. Miután semmi maradéka nincs felhozva, nem lehetetlen, hogy valamely ökmányon szerepel neve 1791 körül és így összecseréltetik nagynénémmel, ki 1780 előtt vagy körül született, mert 1817-ben a nagyobbik leány férjhez adható volt, lehet, hogy 1781-ben született és így tollhiba a 791. Atyám nővére volt, de azért hiszem, hogy 780 előtt született, mert atyámat nekem öcsém néven emlegette.

3. Mint testvérem van Károly sz. 1812-ben felemlítve, ilyen nem létezett, ez fictiv. Édesanyám válópere 1810-ben az év vége előtt kezdődött, és így másodszer 812-ben vagy 813-ban házasodhatott. 820-ban, mikor Torján voltam, félmostoha testvéreim: János 6 éves, Polixéna 5 éves, Lajos 2 vagy 3 éves, úgynevezett pen-delyes gyermek volt.

Úgy látszik, nagyon szíven feküdt Dániel öcsémnek (vagy Dánél öcsémnek mint a székely mondja), hogy a Károly sz. 1812-ben ki ne maradjon; mert mint az atyám gyermekei közé oda teszi, mind az Izsák bátyáméi közé, de az bizonyos, hogy a születési év száma Mihálynak és Károlynak is nem helyes, és köztük Biri néném Hadnagy (Samelné székelyesen) Samuné sem helyes, ez cifra sorozás. Biri néném előbb született, mint én, Mihály is, úgy emlékszem, hogy többel volt ifjabb, mint én két évnél, Károly öcsém pedig éppen jóval többel; mert ha 812-ben született volna, akkor most 76 éves lenne, amit én éppen nem hiszek, ő 70 éven nemigen van felül.

De hogy oknélküli fejtegetésekkel Nagytisztelendőségedet ne untassam, mely úgysis nem tisztán tevőleges; arra kérném, legyen szíves Barabás Károly öcsémet felszólítani, hogy az Izsák Bátyámtól leszármazó testvéreit, azok fiait, és ha van, azoknak unokáit is leírná, nemkülönben János félmostoha fivéremnek, ki József huszár vagy miféle huszár volt (és 1813- vagy 14-ben született) utódait; mert amint a tavasszal értesültem, ilyenek máig is élnek Márkosfalván.

Én, mióta fiam meghalt, azóta nem érdeklődtem a genealógiánkat illetőleg. Osztálylevelem megvan, ha mint látom, némely helyen az is megvan, ha érdeklődni méltóztat az iránt, levásoltatom valamelyik unokámmal és elküldöm.

Az Országos Levéltárban kutatni a címer után, Petkó Béla öcsémet szólítottam fel, ő ott van alkalmazva, Barabás Samu úgy tudom a m. k. egyetemi könyvtárnál van alkalmazva; de úgy hallom, hogy a levéltárnál is dolgozik, beszélek majd Szilágyi Sándor m. k. egyetemi könyvtárnokkal, ő a sógoromnak, a volt jeles historikusnak fia, Jakab Eleknek jó barátja, Petkó Béla az ő nővérenek fia, zaklatni fogom őket.

Eddig csak ennyit tudtam az óriási irathalmazban feltalálni, hogy 1619. aug. 7-én adta a nemességet Bethlen Gábor fejedelem Márkosfalvi Barabás Mihály hadnagy székelynek, egyszer letéteményezték a nemeslevelet, de megint kivették.

Előfordulnak

1741-ben Barabás Mihály

M. Barabás István

1752-ben Alexius Barabás de Márkosfalva

Johannes B. „ „

Georgius B. „ „

Alexander B. „ „

Petrus B. „ „

1781-ben M. Barabás János, legvalószínűbb, hogy ez nagyatyám volt, mert atyám akkor kis gyermek lehetett.

„ M. B. Péter

M. B. György ilyen pecsétet használt: a pajzsban egy ember kivont karddal jobb kezében és egy török fejet tartva a bal kezében.

M. Barabás Sándor, egy kar karddal három halmon.

M. Barabás Sámuel címerén olyanforma figura látható felig, mint a béküldött Barabás Farkas címere, vagyis pecsétje, a Samu pecsétje részben elmosult, részben lepattogott, csak a maradékból lehet erre következtetni.

1839-ben előfordul

Barabás Farkas

József

De csak szerepelt, nem született Farkas ezen évben, mert 837-ben mint főjegyző írta alá nemesi bizonyítványomat. Barabás Sámuel és Barabás Farkast is személyesen ismertem. B. Samu vagy hat hét évvel volt idősebb nálamnál.

B. Farkast egyszer láttam Márkosfalván, hányban született, nem tudom, de velem meglehetősen egykorú volt.

Barabás Sándor bátyám, mikor 837-ben láttam, úgy 60—65 éves agglégény volt.

Még egy Antal bátyámra emlékszem, kit Márkosfalván láttam, de melyik alkalommal, arra nem emlékszem, így korát sem tudom megmondani — mikor láttam, 50—60 közt volt.

Amit tudok a Márkosfalvi Barabásokról, azt elmondtam.

Barabások nagyon sokfélék vannak. Pestre jöttömkor megismerkedtem 3 Barabás testvérral.

1. ügyvéd volt Barabás Dániel

1. kereskedő Antal

1. móri polgármester Pozsony mellett, ezek Barabásszegi Barabások voltak, Zsigmond királytól kapták nemességüket. Daninak két fia él.

Egy Barabás írt nekem német nyelven levelet Galiciában az Albrecht-pálya mentén vendéglős, mint írta, ő Máramarosból származik.

Egy Barabás járt nálam ezelőtt három évvel egy oltárkép ára iránt kérdezősködni, gazdatiszt Golopon B. Vay Miklós birtokán, Székes-Fehér megyéből származik.

Ezelőtt vagy 12 évvel kaptam egy levelet orosz nyelven írva Jekaterinográdból, Ázsia széléről (alig bírtam kapni, ki lefordítsa magyarra), azt írja, hogy az apja kaukáziai postaigazgató, ő Beszarábiában született Kissenevben. Azt írja, ha hogyha külső, hogy rokonok vagyunk, eljö meglátogatni. Irogattam többször Háromszékre; hogy nem tudnak-e valamit egy ilyen kiszármazott atyánkfiáról, nehezen annyit

tudtam meg, vagy három év folytán, miszerént egy Miklós Barabás a tatárokkal ment el, küldött is onnan a Miklós családnak egy rézmozsarat emlékül. Eszembe jutott erről, mikor egy németet kérdeztek, hogy ismeri-e Fischert? Azt felelte nem, hanem ismeri Mayert.

Azt írta volt, hogy nevemet egy orosz Enciklopédiában olvasta, hogy 836-ban lettem Akadémiai tag sat. Címem jól volt írva, de az is oroszul és cirillbetűkkel.

Van Budapesten egy fényképész is ezen néven sat, nem győzné az ember fel számlálni, a hánynak a neve a napilapokban is előfordul.

Ma kaptam egy levelet Barabás Károlytól K. Vásárhelyről, melyen ez áll szószerint: „Fogarasi Szabó Károly és Nővérem, Barabás Mária, fiok, szintén Szabó Károly, ki jelenleg egy éves katona idejét jelen hó 30-án tölt be“ — sat.

No most már igazán nem tudok eligazodni — ha ez a Mária talán az akar lenni, aki Mányi néven van beírva, és ez 1822-ben született, akkor 48 éves korában szülte ezt a Károly fiát, a ki bé sincs írva a Mányi utódai közt.

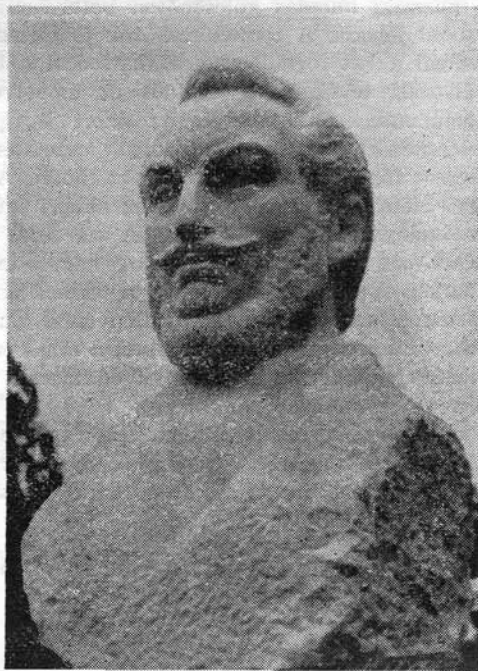
Most már napfénynél világosabb, miszerént helyesen tettem azon indítványom, hogy Nagytisztelendőségem legyen szíves Barabás Károly öcsémet kérni fel különösen az Izsák bátyám leszármazását illetőleg, sőt az 1813 vagy 1814-ben született Barabás János félmostohatestvéreim utódait illetőleg is, mert ő csak akkor mozdult ki hazulról, mikor mint volt honvédet bé sorozták, de azóta, hogy onnan haza eresztették, otthon kotel.

Én csak a múlt tavaszon értesültem, hogy ennek a Barabás Jánosnak utódai léteznek.

Ezzel lezárom leveletem, azon ígérettel, hogy ha megtudok még valamit Jakab Elekéktől, azt közölni fogom, és azon kérelemmel legyen szíves Nagytisztelendőségem kuszált és zavart soraimért megbocsájtani; mert annyszor lettem megzavartatva írás közben, hogy alig van hosszú levelemnek 1 lapja, amelyet egyhuzamban írhattam.

Budapest
 888. szept. 22-én

Kiváló tisztelettel
 Nagytisztelendő Úrnak
 alázatos szolgálója
 Barabás Miklós
 ak. festész sat.

Hunyadi László
 márkosfalvi
 Barabás-szobra